

III RIIGIKOGU

5. istungjärk. **Protokoll nr. 120 (3).**

1928.

III Riigikogu koosolek 26. jaanuaril 1928
kell 10.

1. Päevakorra Juhataja **R. Penno:**
vastuvõtmine. Avan Riigikogu koosoleku.

Kokku on tulnud 91 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Tõnisson**,
haridusminister **A. Mõttus**, siseminister
J. Hünerson, sõjaminister **N. Reek**, töö-
hoolekandeminister **K. Soonberg**, teede-
minister **A. Kerem**, välisminister **H. Re-
bane**, kohtuminister **T. Kalbus**, rahami-
nister **A. Teetsov**.

L. Johanson (stp): Teen ettepaneku,
p. 5 — Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve
1928./1929. aastaks — I lugemisel — täna-
sest päevakorrast välja jätta, sest aeg on olnud
liiga lühike temaga tutvunemiseks.

Päevakorrast jäetakse välja nähtava
enamusega **L. Johanson**'i (stp) ettepane-
kul 5. päevakorra-punkt.

P ä e v a k o r d :

1. Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigi-
kogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi
Valitsusele a/s. „Helios’e“ vabrikus plahva-
tusel ilmsikstulnud seaduste rikkumise kohta.

2. **L. Johanson**'i, **J. Voiman**'i ja **A. Vommi**
arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele
endiste mõisatöölaliste maaga varustamata jät-
mise ja nende senistest eluhoonetest välja-
tõstmise kohta.

3. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vas-
tamise puhul Eesti sotsialistliku tööliste par-
tei Riigikogu rühma arupärimisele raudtee
küttelaos seadusvastaste töötingimustega töö-
lepingu maksmapaneku kohta.

4. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vas-
tamise puhul Eesti tööliste partei Riigikogu
rühma arupärimisele ärevusttekitavate kuu-
lujuttude laialilaotamise kohta.

5. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve
1928./1929. aastaks — I lugemisel.

6. Eesti-Vene rahulepingu põhjal Vaba-
riigi Valitsusele üleantud väärtpaberite ta-
gasiandmise seadus — III lugemisel.

7. Meremeestekodu seadus — III luge-
misel.

8. Rahukohtu trahviseaduse § 29. muut-
mise seadus — üldkomisjoni ettepanek.

9. Veejuhtmete korrashoiu seadus — maa-
komisjoni ettepanek.

10. Riigi tööstusettevõtete, ärikohtade ja
viljapuuaedade omanduseks andmise seadus
— II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 10.25 min.

2. Teadaand-
mine Vabariigi
Valitsusele
tagasiantud
seaduseelnõu
kohta.

Sekretär **J. Piiskar:**
Riigikogu juhatusel poolt
on antud vahekohtu klau-
selite protokolliga ühine-
mise seadus Vabariigi Va-
litsusele tagasi.

3. Eesti sot-
sialistliku töö-
liste partei
Riigikogu
rühma arupä-
rimise-ettepa-
nek Vabariigi
Valitsusele a/s.
„Helios’e“ vab-
rikus plahva-
tusel ilmsiks-
tulnud sea-
duste rikku-
mise kohta.

(Arupärimise-ettepaneku
tekst:

„13. dets. 1927. a. oli
Tartus a/s. „Helios’e“
vabrikus püssirohu üm-
bertöötamisel plahvatus,
mille läbi kaotas elu 7
töölise, kuna 1 vigastus-
tega pääsis. Nagu hiljem
ajalehtedes avalikult sele-
tati, ei ole a/s. „Helios’e“
vabrikus täidetud maksvaid
seadusi ja määrusi, olgugi
et ettevõtte juhatusse kuu-
lusid inimesed, kes sea-
dusi ja määrusi peaksid tundma, näiteks kau-
bandus-tööstusministri abi vend **A. Imelik**,
Tartu linnaapea abi **J. Lill**, pangadirektor
J. Sisask, prov. **A. Pedel** ja prov. **Pertens**,
aktsionärid aga koosnesid silmapaistvatest selts-
konna- ja kohtutegelastest.

Nii tõendati, et ettevõtte juhatusel poolt
pole täidetud maksvaid seadusi ja määrusi
sarnaste ettevõtete asutamise ja õnnetuste
ärähoidmise kohta, kuigi püssirohutehas linna
asutati, kus ta peale oma tööliste hädaohtlik
oli ka ümbruskonna elanikkudele.

Peale selle ei täidetud Tööstusliku töö
seadust: surmasaanud isikuist polnud ükski
haigekassa liikmeks üles antud, kuigi seda teha

tuleb nädala jooksul tööle võtmise päevast arvates. Nende nimekirja saadeti haigekassale alles 22. detsembril, see on 9 päeva pärast nende surma. Tööl oli osa surmasaanud töölistest juba 12. septembrist alates.

Samuti on tõendatud avalikult, et kuigi a./s. „Helios’e“ tehas oli Eesti tööliste kinnitushisuses õnnetusjuhtumiste vastu kinnitatud, ei olevat tööliste nimed ja töötasu ühiseusele teatavaks tehtud enne, kui alles pärast plahvatust.

Ka pole töölisi nimekirja sisse kantud, ega neile palgaraamatuid välja antud.

13. detsembri õnnetus oli „Helios’e“ vabrikus juba mitmes. Suvel 1927 oli „Helios’e“ vabrikus plahvatuse tagajärjel tulekahi. Kuid sellegi peale vaatamata jäeti ka edaspidi seaduse ja määruste nõuded täitmata ega teostatud valitsuseasutuste poolt tarvilikku järelevalvet.

Et sarnane seaduste ja määruste rikkumine on lubamatu, aga ka hädaohtlik rahulikkudele kodanikkudele, siis pöörame Vabariigi Valitsuse poole alljärgnevate küsimistega:

1) Kuidas sai a./s. „Helios“ püssirohu ümbertöötamiseks linnas elumajade keskel luba?

2) Miks ei teostatud a./s. „Helios’e“ vabrikus tarvilikku järelevalvet õnnetuste ärahoidmiseks, samuti Tööstusliku töö seaduse nõuete täitmise suhtes?

3) Kas Vabariigi Valitsus oma vastavate asutuste kaudu on võtnud süüdlased vastutusele?

4) Kas Vabariigi Valitsus mõtleb abinõusid tarvitusele võtta sarnaste väärnähtuste kordumise ärahoidmiseks ja järelevalve tarvilikuks teostamiseks.

Tallinnas, 24. jaan. 1928.

Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma juhatus:

Juhataja: L. Johanson.

Sekretärid: J. Voiman.

J. Klesment“.

L. Johanson (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Õnnetus „Helios’e“ vabrikus, kus 8 inimest, töolist surma sai, oli küllalt sedavõrt suur ja sündis sarnastes tingimustes, et Vabariigi Valitsus oleks pidanud mitte ainult avalikule arvamisele, vaid ka Riigikogule oma vastava ametkonna juhi läbi seletust andma. Kahjuks on see aga seni tegemata jäetud.

„Helios’e“ vabriku plahvatuse puhul on selgunud, nagu kuuleme, rida seaduste rikkumisi, mis lasevad pilku heita sellele, kuidas Eestis teostatakse tööstusettevõtete üle järelevalvet.

Kõigepealt see asjaolu, et püssirohuvabrik asus elamute läheduses. Siis — õnnetuste ärahoidmiseks polnud tarvilikke ettevaatuse abinõusid käsitusele võetud.

Siis, ettevõttes, mille eesotsas kaubandus-tööstusministeeriumi juhtivatele jõududele lähedased isikud, samuti Tartu linnavalitsuse üks juhtidest, kes peab valvel olema rahva heakäekäigu ja huvide eest, aktsionärideks väga vastutusrikastel kohtadel ja seltskondlikult silmapaistvas tegevuses seisvad isikud, mitte mõned päris sõjatõusikud, — sarnases ettevõttes ei täidetud Tööstusliku töö seaduse minimaalseid nõudmisigi: ei kantud töölisi nimekirja, ei antud neile palgaraamatuid, jäeti nende nimed haigekassale ja kindlustusühisusele teatamata, ei maksetud muidugi ka haigus-kindlustuse maksu. Nii on üks tööline juba 3 aastat „Helios’e“ ettevõttes töötanud, ilma et ta haigekassas oleks haiguste vastu kindlustatud. Alles pärast õnnetust, mis näitas, kui väga tarvilik on tööliste kindlustamine ja kus tehti avalikuks seaduse jäme rikkumine, teatati 22. detsembril haigekassale seni varjatud ja ülesandmata jäetud 11 tööliste nimed. Neist oli 3 juba 12. sept. alates siin töötanud.

Kuigi juba 1927. a. suvel oli samas ettevõttes plahvatuse tagajärjel tulekahi, siiski ei pidanud järelevalve ametnikud tarvilikuks oma ülesandeid selle asutuse suhtes enne teostama hakata, kui alles pärast teist plahvatust, mis 8 inimese elu maksis.

Et siin tegemist on lubamatu seaduserikkumisega ja lohakusega, mis ei tohi saada laiemaks nähtuseks, vaid millele tuleb piir panna, siis loodame, et arupärimine vastu võetakse ja seega valitsusele võimalus antakse oma seletusega esinemiseks. Kui arupärimist vastu ei võeta, siis kõneleb see väga selget keelt, et siin on midagi varjata vaja.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepanekut toetab 28 Riigikogu liiget, seega on arupärimine vastu võetud.

4. L. Johanson'i, J. Voiman'i ja (Arupärimise-ettepaneku tekst:

A. Vommi arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele endiste mõisatöölise maaga varustamata jätmise ja nende senistest eluhoonetest väl- „Riigikogus on sotsialistide poolt küll korduvalt juhitud tähelepanu sellele raskele seisukorrale, kuhu asetatud need endised mõisatöölised, kes jäetud maata, samuti need, kes liiga vähe maad saanud, mis ei võimalda äraelamist. On nõutud, et endiste mõisatöölise elu-

jatõstmise kohta. hooneid ei lammutataks ega neid ei müüduks üksikutele suurmaasaajatele, vaid senistele elanikkudele sinna jäetaks elukorter. Pole ju endistel mõisatöölistel mujale uue korteri saamine praegustes oludes võimalik. Vabariigi Valitsuse esindajatest on mitmed ministrid seletanud, et mõisatöölisi tarvilikult maaga varustatakse ja nende senised eluhooned seal, kus see võimalik, jäetakse neile ka edaspidiseks kasutamiseks. Sellest hoolimata aga tuleb uusi kaebusi ja näiteid endiste mõisatööliste maast ilmajätmise ja nende senistest eluhoonetest väljatõstmise kohta. Viimse näitena olgu nimetatud endiste mõisatöölise maatajätmine Ahjal, Tartumaal, kus nende senised eluhooned, mis alles 1910.—1911. aastal ehitatud ja elamiseks kõlblikud, taheatakse 1. märtsil maha müüa, seniseid elanikke, 9 perekonda, 1. maist alates välja tõsta. Et eluvõimaluste puuduse ja korterikitsikuse päevil sarnane teguviis riigile kahjulik on, siis pöörame põllutöömistri poole alljärgnevate küsimistega:

1) Kuipalju on endisi mõisatöölisi maaga varustatud, missugusel määral; kuipalju neist on ilma maata jäänud?

2) Kuipalju on endisi mõisatöölise elumaju üksikutele isikutele maha müüdüd, kuipalju lammutatud, kuipaljude kohta otsus veel tegemata?

3) Missugused kavatsused on põllutöömistril eluvõimaluste soetamiseks neile mõisatöölistele, kes maata on jäänud?

4) Miks tahab põllutöömisteerium võtta endistelt mõisatöölistelt, näiteks Ahjas, nende senised elukorterid, ilma et neile uusi oleks näidata?

24. jaan. 1928.

L. Johanson.

J. Voiman.

A. Vomme.

L. Johanson (stp): Arupärimine puudutab maal väga tõsist küsimust. Samal ajal, kus valitseb tööpuudus, korterikriis, näeb põllutöömister oma ametkonnaga rasket vaeva — muidugi peale metsaraiumise, — et maal lammutada inimeste eluhooneid; seniseid elanikke välja tõstes maanteede, endiste tööliste eluhooneid müües üksikutele isikutele kas kõrvalhooneteks või ära vedamiseks. Sarnane teguviis on riigi huvidele näkku löömine, on äärmiselt hoolimatu maatainimeste eluvõimaluste vastu, on nii sotsiaalselt kui ka majanduslikult seisukohalt vaadates täiesti lubamatu.

Viimasel ajal kõigub põllutöömistri raske rusikas ses suhtes Ahja endiste mõisatöölise

elamute kohal, kuid see on ainult üks näide pikast reast.

On tõendada püütud nii põllutöömistri kui ka tema rühmakaaslase härra Maakri poolt, et endised mõisatöölised võivad üsna rahulikud olla: nad olevat tarvilikult maaga varustatud ja neil olevat elukorterid kõigil olemas. Selle ettekäände all lükatigi tagasi sotsialistliku rühma poolit esitatud vastav seaduseelnõu, mille sihiks oli maatajäänud põliste maaelanikkudele eluasemete ja peavarju võimaldamine. Tegelik elu aga tõendab, et põllutöömisteerium ei hooli endiste mõisatöölise maaga varustamisest, vaid selle vastu püüab neid jätta lõpuks ka uualuseta.

Et need küsimused praeguste kitsaste eluvõimaluste juures omavad küllalt suure tähtsuse, eluhoonete lammutamine maal lõikab teravalt hulga perekondade ellu, siis loodame, et see arupärimine leiab küllaldast toetust, vastu võetakse ja põllutöömistrile võimaldatakse vastusega esineda. Ma arvan, et see on ka põllutöömistri oma huvides, kui ta saab nende küsimiste peale vastata, mis on üles seatud, saab anda ülevaate sellest, kuipalju on mõisatöölisi tõesti juba varustatud. Ma loodan, et põllutöömister ise seda arupärimist toetab. Kui aga seda ei tehta, siis tulevad sellest tarvilikud järeldused teha.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepanekut toetab 29 Riigikogu liiget, seega on arupärimine vastu võetud.

5. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Eesti tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele raudtee küttelaos seadusevastaste töötingimustega töölepingu maksmapaneku kohta.

L. Johanson (stp): Vastates Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele raudtee küttelaos seadusevastaste töötingimustega töölepingu maksmapaneku kohta, leidis teedeminister härra Kerem kõik korras ja seadusepärase olema. Veel enam, tema kirjeldas küttelao tööliste töötingimusi kui eeskujulikke ja väga soodsaid. Kõik mis tehtud, olla tehtud ainult nende tööliste hu-

vides. Isegi palk olevat väga hea. See ei ole aga kahjuks nii. Kõigepealt ei olnud õiged teedeminister härra Kerem'i andmed tööliste teenistuse kohta. Tallinna küttelaos teenivad töölisel harilikult 5.000 marga ümber kuus. On aga kuid, kus nende töötasu ei ole tõusnud üle 3299 marga, millest maha arvates 10%, on kätte saadud 2969 mk. See on mitu

korda vähem, kui härra teedeminister siin teatas. Ja see on veel tükitöö tasu. Tööpäev on sellejuures pikk 12 tundi ja tööd tehakse ilma söögivaheaegadeta. Süüakse töö juures. Pealegi ei saa töölisel töötasu korralikult kätte. Oktoobrikuus tühjendati vaguneid, ja lubati 400 marka vaguni pealt. 250 marka makseti välja ja 150 marka jäi maksmata.

Kui töölisel nõudma lähevad paremaid töötingimusi, siis vastavad isegi väiksed ametnikud, et kes rahul ei ole, see mingu ära, põhjaarmeelasi on küllalt, „kas teie arvate, et olete nõukogude pafadiisis, et teie ka nõudma julgete tulla, teil ei ole õigust midagi nõuda.“ Need on harilikud ütelled töölistele, kes pööravad töötingimuste asjus ametnikkude poole. Süsteemi, mis seal maksuma pandud, võiks nimetada preemiaste-süsteem tööliste koorimiseks. See, et tööliste töö pealt makstakse ametnikkudele, nii kõrgematele, kui alamatele, kõrgematele muidugi rohkem, preemiaid, see on viinudki raudtee küttelao sarnaste seadusevastaste töötingimuste ja töölepingu maksmapanemisele. See on ka põhjuseks, miks isegi nii kaugele on mindud, et töölistelt on ära võetud arstiabi ja toetuse saamise õigus, nii haiguse kui ka vigastuse korral, kõnelemata pensioniõigustest. Maksvate seaduste ja määruste järgi peavad kõik töölisel, ka need, kes ettevõtja, podrjatsiku, läbi palgatud, vigastuse ja haiguse vastu kindlustatud olema. Seda õigust pole antud neile töölistele, kuigi seaduse järgi sarnaseid kokkuleppeid, mis neid õigusi piiravad, sõlmida ei tohi. Sarnaste lepingute tegemine on keelatud.

Teedeminister Kerem seletab, et siin on tegemist tööliste artelliga: kõik töölisel on ühtlasi ka ettevõtjad. See seletus ei ole teoreetiliselt ega ka tegelikult õige. Töölisi, kes ise niiviisi tükitööd võtavad, nagu küttelao, ei loeta ettevõtjateks, vaid tükitöölisteks. Seda on seletanud ka vastav valitsuseasutus, töö-hoolekandeministeerium, oma kirjaga 25. novembrist 1926. a. nr. 21779 all.

Kui kaugele teedeministeerium preemiaste tagaajamise õhinas tööliste õiguste kärpimises ja maksvate seaduste rikkumises on läinud, seda iseloomustavad järgmised lepingupunktid:

Need „töölised on kohustatud varustamist alaliselt, kuni vedureid ees on, teostama kiirusega, mida varustusdirektsiooni poolt määratud komisjon kui võimaluse piires oleva kindlaks seab.“

See on, — need „ettevõtjad“, kes 12 tundi harilikult söögivaheajata järgimööda töötavad ja selle eest 2000—5000 marka kuus tasu saavad, peavad alati töötama, kuni vedur

ees — see on ta tööpäeva äramääramine. Niiviisi määratakse seal töö.

Siis § 3. „Töö kestab aasta läbi, vahet pidamata päeval kui ööl, ning tööhind on selles kokkuleppes nii kalkuleeritud, et pühapäevase ja öösisel töö eest töölisel (neid ei nimetata isegi lepingus „ettevõtjateks“) mingit muud lisatasu ehk soodustusi ei saa.“

12 tundi järgimööda töötada, olgu see siis öösel või pühapäeval, ja selle eest ei makseta lisatasu! Kuidas on see kokkukõlas puhkeaja seadusega, mis Riigikogu poolt vastu võetud?

„§ 4-a: Artelli liikmeid, kui töövõttelepingu alusel teenivaid ei loeta raudteevalitsuse teenistuses olijateks, samuti ei loeta raudteeteenistuses olijateks artelli poolt juurde võetavaid ajutisi töölisi.“

Kui teedeministeerium kindlal veendumusel oleks, et küttelao töölisel, kellele töö välja antud tükitööna, tõesti ettevõtjad on, siis poleks seda paragrahvi lepingusse tarvis võtta olnudki.

Kui tükitöölisel ise ei suuda enam tööd ära teha, see on, kui töökiirus üle nende võimise on määratud, siis võetakse nende tööliste arvel § 6. järgi juurde uusi töölisi.

Kas võib veel hullemat tööliste koorimise viisi keegi välja mõelda, kui raudteevalitsus siin on teinud!

Meie teame väga hästi, et suuremaks töölistevastaseks on olnud just härra Kerem, aga et nii kaugele härra Kerem oma julmusega on läinud, see tundub isegi selle härra kohta, kes harjunud ülevalt alla vaatama tööliste peale, — üllatavalt.

Töötasu tükitöölisel, kes olevat artellis, makstakse igapäevale isiklikult, hinnates kõigi artelli liikmete tegelikku tööd võrdselt.

Töötasu makstakse 2 korda kuus.

Igast maksimisest peetakse § 9. järgi 10% kinni kümne kuu jooksul raudteevalitsuse ehk artelli liikmete nõudmiste rahuldamiseks. Kui see summa väheneb, täiendatakse uute kinnipidamisega. Nii et ligi kümne kuu summa peab raudteevalitsusel olema käepärast.

Lepingu sõlminud töölisel vastutavad mitte ainult oma, vaid ka raudteevalitsuse poolt artelli arvel juurdevõetud ajutiste tööliste eest.

Kui raudteevalitsus võtab oma äranägemise järgi uusi töölisi, siis nende tööliste eest vastutavad ka need töölisel, kellega leping sõlmitud. Niikaugele on härra Kerem läinud, on julunud Eesti vabariigis niisugused töötingimused maksuma panna, ja pärast tuleb siia ja laiutab, et kõik on korras ja seadusepärane.

Üksikuid artelli liikmeid on artellil õigus vahetada ainult raudteevalitsuse nõusolekul. Raudteevalitsusel on õigus nõuda iga artelli liikme vabastamist kahe nädala jooksul raudtee korra ja töökorra hindamise, kui ka eba- viisaka ülespidamise eest.

§ 14. ütleb: kui kogu artelli või üksiku artelli liikme töö tõttu raudteeliikumist ähvardab mingi takistus, võib raudteevalitsus artelli arvel viibimata üksikuid töölisi või uue artelli palgata ja artelli osalt või täielikult töölt kõrvaldada, kattes raudtee kahju või enam makstud töötasu artellil saadaolevatest summadest kui ka kautsjonist. Tähendab, raudteevalitsusel on õigus nende tööliste arvel, kes saavad 2000—5000 marka kuus, täiesti uued töölised palgata.

See on otse tsüüniline paragrahv ja talituseviis. Kui ühed kivisöe-, põlevkivi- või puulaadidajad rasketes töötingimustes 12-tunnilise tööpäeva juures pühadel ja öösel töötades väsivad, võib raudteevalitsus nende arvel omale uued vagunilaadidajad ja vedurivarustajad palgata, ja kõik ainult sellepärast, et kõrgemad ametnikud, raudteevalitsuse juhiga eesotsas, kuni alamateni saaksid tööliste kurnamise läbi omale preemiaid. Ja nii talitatakse riigiasutuses, kus peaks ka natuke õiglust ja ausust olema.

(Riigivanem J. Tõnisson: Mis see tähendab?). See tähendab seda, mis ma ütlen. Niiviisi üks minister ei tohi talitada. (Riigivanem J. Tõnisson: Seda valvab avalikkus ja rahvas!) Mis mina kõnelen, see on minu asi, Teie ei valva selle järele. (Juhataja R. Penno helistab. — Riigivanem J. Tõnisson: Teid ei ole rahvas selleks siia saatnud, et....) Avalikkus ja rahvas ei ole Teile mingisugust õigust andnud, niisuguseid töötingimusi maksuma panna. Avalikkus ja rahvas mõistab Teid ammugi hukka, ja kui Teie avalikkust ja rahvast kuuleksite, siis Teie ei istuks seal.

§ 15. järgi on raudteevalitsusel õigus iga-sugust artelli, kui ka tema üksikute liikmete läbi raudteevalitsusele sünnitatud kahju kinni pidada kautsjonist. Kinnipeetud summa kantakse eeskätt süüdlaste liikmete arvele, kuid kui see miskipärast raskendatud, siis võrdsest kõigi artelli liikmete arvele, kas nad seda soovivad või mitte. See on kord, mille maksuma on pannud Teile alluv asutus, härra minister! Üks tööline peab oma näljapalgast tasuma teise töölise poolt tehtud kahjud! Otse kuulmatu ja ainult Eesti raudteevalitsuses võimalik.

Kõige hullem on see, et töölistele ei anta haiguse korral tarvilikku abiraha ega ravimist.

Teised töölised peavad oma pisku palgaga oma kaaslaste eest hoolitsema. Haigekassa alla nad ei kuulu. Samuti on lugu õnnetuse puhul. Jäävad 21 töolisest mõned raudteevagunite vahele ja saavad vigastada, siis hoolitsegu nende eest järelejäanud 19, veel enam — palgaku omal arvel juurde 2 töolist.

Kui lahti pääseb nende tööliste keskel mingisugune taud, 21, ütleme 18 töolist haigeks jääb, siis teised 3 kandku raudteevalitsuse arvamise järgi nende ravimise kulud, ühtlasi palgaku uued töölised asemele. Ja see on tööleping, mis valitsuseasutuses maksuma pannakse.

Nii talitatakse raudteevalitsuses töölistega.

Samuti kui töölistega lood Tallinnas, on ka teistes linnades, näiteks Valgas.

Sealset olukorda kirjeldatakse järgmiselt: „Raudteevalitsus teeb küttelao tööliste karjuvat ülekohtu, kui ta, kasutades üldist tööpuudust ja teades, et tööline on sunnitud näljast möödapääsemiseks tööd võtma igal tingimisel — asetab küttelao töölisi täiesti eraldatud seisukorda kõigist teistest töölistest. Mõned küttelao töölised töötavad samas ametis juba aastakümneid, ohverdades kõik oma tervise ja tööjõu, ja muud, ning nüüd lõpuks: „ei loeta raudteeteenistuses olijateks.“

„On raudteel tarvis tööd teha, siis tee tööd kui hobune; et härradel on tarvis preemiaid, siis tee seda tööd võimalikult odavalt ja ole õigusteta. Murrab aga tööline selle raudteevalitsuse töö juures luud-kondid, siis — pole ta tööline; ta ei saa töölistele määratud arstiabi ja haigusepäevaraha.

Valgas on kõik eeldused selleks, et võimalikult tihti tuleks töö juures ette luumurdmisi: töötamisabinõud ja sissesead on viletsad ja töötingimused kui Paabeli vangipõlve ajal.“

Samuti on lood Tallinnas, kus ei raatsita vagunite tühjendamise juures, mis sünnib harilikult öösel, töölistele valgust võimaldada, ja nad on sunnitud pimedas töötama.

Valgast kirjutatakse veel järgmist: „Oli õnnetus: tööline kukkus ja sai raske põrutuse. Lamas kuu aega tõbevoodis, enne kui uuesti tööle võis asuda. Teised töölised, kes maksid ka haiguse ajal toetuseraha, võtsid voorimehe, et vigastatud arsti juurde viia esimese abi saamiseks, sest kohalik raudteearst ei tulnud kõigi palvete peale vaatamata tööliste arstiabi andma. Tööline oli nii raskesti vigastatud, et tuli kätel kanda, ambulantsi viia, sest arsti kojutulek — pole „lepingus ette nähtud.“

Kas pole see hirvitamine tööliste üle, kui niisuguseid töölisi sarnastel töötingimustel nimetatakse härra teedeministri poolt „ette-

võtjateks“, ja kelle keskmine sissetulek Valgas on 4.918 marka kuus, siinjuures arvesse võttes, et nende tööpäeva pikkus on 12 tundi päevas, sealjuures töötades pühapäevad ja ööd.

Sellest arvab raudteevalitsus maha 10%, siis tempelmaksu 0,7%. Jääb järele 4.392 marka. Kui sellest veel maha arvatakse artelli kulud, „artelli“ kulud jutumärkides, siis ei jää töölistele enam kui 4.000 marka. Novembrikuus said kätte ainult 3.175 marka.

Arvan, et need näited küllalt iseloomustavad seda südametut, toorest ja häbitut tööliste koorimise viisi, mis tarvitusele võetud ametnikkudele preemiade saamiseks riigi raudteevalitsuse poolt.

See on lubamata. Sarnased lepingud ja töötingimused on häbiks ja peavad kaduma, Riigikogu, kui ta ei taha raudteevalitsuse teguviisi poliitilistel ja erakondlikkudel põhjustel õigustada, peab oma sõna ütleva. Sellepärast esitan järgmise ülemineku-vormeli:

„Ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu Eestea arupärimisele raudtee küttelaos seadusevastaste töötingimustega töölepingu makspaneku kohta, leiab Riigikogu, et raudteel peavad töötingimused vastama maksvatele seadustele ning tuleb kõigile raudteetöölistele, ka kütteladudes, arstiabi ja toetust anda haiguse ja vigastuse korral alustel, mis riigitööliste kohta ette nähtud, — ja läheb päevakorras edasi.“

Riigivanem **J. Tõnisson**: Austatud Riigikogu liikmed! Parlament on võitluseareeniks, kus võib oma seisukohti kaitsta kõige südidusega ja kõige jõuga. Kuid ometi on võitlus parlamendis terves kultuurilmas piiratud teatavate vormaalsustega. Kui neist vormaalsustest üle minnakse, siis muutub see parlamentlikuks skandaaliks; skandaaliks sellepärast, et ei suudeta enam parlamentlikult vaielda. Sellepärast on loomulik, et vaidlustes iga parlamendiliige ja valitsuseesindaja peab teatavat viisakust ja teatavat lugupidamist vastaspoole vastu üles näitama. Siis ainult on võimalik küsimust sisulikult käsitada. Praegusel korral võib üks või teine rühm, samuti ühe või teise rühma liige valitsuse ja üksiku ministri, samuti ka üksiku riigiasutuse tegevust ja seisukohta kõige teravamalt arvustada. Sisulikult võidakse praegusel korral vaielda, kas üks või teine lepingutingimus õigustatud ehk otstarbekohane on. Sellejuures võidakse kahtlemata süveneda nendesse tarvidustesse, millest välja on kasvanud see tööleping. Kuid sel kujul, niisugusel toonil kõneleda, nagu seda on teinud rkl. Johanson, see võtab

võimaluse valitsuselt ja valitsuse esindajalt seisukorda asjalikult käsitades vaidlusse astuda. Ükski valitsus ega valitsuseliige, kes enesele laseb nii haavavaid ja alandavaid ütelsi näkku visata, ei ole väärt, et ta seisab valitsuse kohal või parlamendis. (L. Johanson, stp: Mis teedeminister ütles läinud korral?)Kui Teil on teedeministri seisukohavõtmiste või ütluste kohta midagi öelda, siis võite Teie selle peale reageerida, aga nagu ütlesin, ikka neis piirides, mis parlament ja tema töö kõigile ette kirjutab. Kui aga siin haavates kõneldakse valitsusest, valitsuseasutustest ja nende tegevuse julmusest, aususe puudumisest, tööliste kurnamistest, tööliste toorest koorimisest, südametust kurnamisest, siis tahaksin õieti teada, kuidas meie sarnasel teel saame neid küsimusi asjalikult arutada! Kui teie ligemalt järele vaatate, siis näete, et raudteevalitsus ja teedeministeerium on siin katsunud asju nõnda korraldada, nagu seda tööhuvid nõuavad. Kui ühel või teisel on tahtmist selle vastu vaielda, on võimalus küsimust asjalikult ja rahulikult lahendada. Kui aga valitsuse vastu haavavalt ja alandavalt välja astutakse, siis vaidlen ma selle vastu avalikult.

Teedeminister A. Kerem: Austatud Riigikogu liikmed! Ma luban enesele ainult paar õiendavat märkust arupärimise kaitsja rkl. Johanson'i suhtes.

Esiteks tõi rkl. Johanson ette, nagu ei oleks need kuuteenistuse andmed, mis minu poolt ette kantud, õiged. Ma ei ole neid omast peast ette kandnud, vaid minule on vastavate raudteeametnikkude poolt antud andmed ja dokumendid, kus on ära märgitud tabelis kuuteenistuse tasu. Kui rkl. Johanson soovib, siis võib ta neid tabeleid näha. Ma lasen oma ametkonnas veel kord neid andmeid kontrollida ja kas see tabel, mis minule antud, vastab tõele või mitte. Kui ei vasta tõele, siis on minul selge, mis teha. Aga kui see siiski vastab tõele, siis teeb vahest rkl. Johanson oma järeldused.

Rkl. Johanson tähendas veel, et kõrgemad raudteeametnikud saavad preemiaid, et töölisi koorida. (L. Johanson, stp: Selle kohta on tabel.) Ma ütlen, et nad ei saa kahjuks mingisuguseid preemiaid. (L. Johanson, stp: Preemiad makseti alles hiljuti välja, paarnädalat tagasi. Kolm nädalat tagasi makseti küttelao juhatajale 40.000 marka välja.) Küttelao juhataja ei ole kõrgem ametnik, vaid on üks väiksematest ametnikkudest. Kõrgemad raudteeametnikud said preemiaid küll siis, kui teedeministeeri-

umi juhiks oli üks rkl. Johanson'i parteikaaslastest.

Edasi rääkis rkl. Johanson, et see leping, mis sõlmitud, ei ole seadusepärase. Ma ei võtnud enesele seda julgust öelda, ega ei lasknud ka raudteeametnikul ainult tõendada, kas see leping on seaduslik või mitte, vaid palusin kohtuministrit, kes, — niipalju kui minu teada — enne kui isiklikult seisukohta avaldada, veel asja lasi kodifikatsiooni osakonnas läbi arutada.

Selles korras asja läbi kaaludes leiab kohtuminister, et leping on seadusepärase, ja minu arvates oleks täiesti asjata meil härra Johanson'iga siin veel vaidlema hakata, kas leping seadusepärase on või mitte.

Juhataja **R. Penno**: Rkl. Liigand'ilt on ettepanek: „Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastamise Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele raudtee küttelaos seadusevastaste töötingimustega töölepingu maksmapaneku kohta — läheb päevakorras edasi.

A. Jõeäär (stp): Väga lugupeetud härrad rahvasaadikud! Kõnealolev arupärimine jaguneb õieti sisu poolest kahte ossa. See arupärimine puudutab küsimust otstarbekohasuse seisukohalt, puudutab seega küsimust sisuliselt, teiseks leiavad arupärijad, et leping, mis on sõlmitud raudteevalitsuse poolt töölistega, ka vormiliselt ei ole seadustega kokkukõlas ja sellepärast selles osas tühine peaks olema. Härra teedeminister, vastates arupärimisele jättis täiesti lahtiseks sisulise külje. Kui tema kõne stenogrammi vaatame, leiame, et ta piirub ainult vormilise küljega, põhjendades nagu tänagi kohtuministri arvamisele, et leping vormilisest küljest olla seadusepärase, ja seega asi täiesti korras. Sisulise külje kohta on eelkõneleja, minu parteikaaslane sms. Johanson sõna võtnud, ja seda ei taha ma enam puudutada, vaid tahan teist küsimust, nimelt kas leping on vormilisest küljest seadusepärase, käsitada. Ma ei tea, kas täiesti õige on, aga härra minister peaks asja paremini teadma, kas arvamine, mida ta tsiteeris, on praeguse kohtuministri, või endise arvamine. (Teedeminister A. Kerem: Ja, ja — praeguse kohtuministri.) See on lõpuks ükskõik, sest ministriumidel võivad juriidilistes küsimustes mitmesugused arvamised olla, kuid minu arvates tuleb Riigikohtu arvamine igatahes kompetentsemaks pidada. See küsimus on Riigikohtuni juba jõudnud, mida praegune arupärimine puudutab, ühes osas. Nimelt sisaldab muu seas see leping, mis on käesoleva arupärimise välja kutsunud p. 4. järgmise

sisuga: „Artelli liikmeid, kui töövõttelepingu alusel töötavaid ei loeta raudteevalitsuse teenistuses olijateks, samuti ei loeta raudteeteenistuses olijateks artelli poolt juurdevõetavad ajutised töölised.“ Ja nimelt selle punkt 4. peale põhjendubki raudteevalitsus, seletades, et tükitöölistel ei olla õigust haiguse korral ega õnnetuse korral mingisugust abi saada, sest nemad olla ettevõtjad. Niisuguse seletuse korral jäävad töölised täiesti ilma abita, nad ei saa ei haiguse korral arstiabi ega ka õnnetuse korral mingisugust toetust. Nüüd tekib küsimus, kas sarnane tingimus lepingus on õige ja seadusepärase või mitte, Meil on maksev Vabariigi Valitsuse poolt 6. veebruaril 1920. a. vastuvõetud valitsuseasutustes töötavate ametnikkude ja tööliste haiguse korral kindlustamise ajutised kodukorra määrused, ja seal on öeldud, et selle alla kuuluvad kõik ametnikud ja töölised. Aga nüüd, et sellest määrusest üle saada, ei loeta tükitöölisi töölisteks, vaid nimetatakse need töövõtjateks.

Selle küsimuse kohta leiame Riigikohtu otsuses järgmist. Riigikohtule antud kaebuses seletab Priidu Sopp, et tema töötanud riigi raudteevalitsuse küttelaos päevatöolisena, alates 17. märtsist 1923. a. Alates 1. maist 1926. a. makstud temale töötasu tüki pealt, nimelt 72 penni põlevkivipuudast. 1. juulil 1927. a. teatanud ta küttelao ülemale, et ta haige on, ravitsemist vajab ja tööd jätkata ei või. Kuna raudteevalitsus keeldunud temale arstiabi andmisest, olnud ta sunnitud pöörduma erakliiniku Greiffenhageni poole, kus teda ka ravitsetud ja opereeritud. 20. septembril 1926. a. pöördunud ta raudteevalitsuse poole palvega, tasuda temale 8.900 marka arstimiskulusid, mis ta erakliinikule maksnud, ning välja maksta talle haigusepäevarahad, alates 1. juulist kuni 20. septembrini 1926. a. Raudteevalitsus jätnud palve tagajärjeta põhjustel: 1) nagu oleks ta 1. maist 1926. a. teenistusest vabastatud ja varustuseosakonnas edasi töötanud mitte teenistuselepingu põhjal vaid töövõttelepingu alusel; 2) et ka sarnasel korral, kui ta edasi töötanud oleks teenistuselepingu alusel, ka siis ei oleks tal õigust arstiabi ega toetuseraha haigusepäevade eest saada, sest tema ei olevat küttelao ülemale teatanud, et ta arstiabi vajab, ei olevat raudteearsti poolt määratud ravitsemisasutusse ning lõpetanud töötamise raudteel 1. juulist 1926. a. ilma põhjust nimetamata. Raudteevalitsuse otsuse peale andnud ta kaebuse teedeministrile, kuid viimane jätnud tema kaebuse tagajärjeta.

Riigikohtule antud kaebuses palub Priidu Sopp ära muuta teedeministri otsuse temale arstiabi kulude tasumisest ja haigusepäevade

eest toetuseraha maksmisest keeldumise kohta, missugune otsus teatatud talle kirjaga 11. märtsist 1927. a. nr. 5091, ja asi teedeministritele uueks otsustamiseks tagasi saata.

Asja arutanud ja prokuröri arvamise kuulanud, leiab Riigikohus — seda palun nüüd kõiki tähelepanelikult kuulata, sest see lahendab selle vaidluse —: Vabariigi Valitsuse poolt 6. veebruaril 1920. a. vastuvõetud valitsuseasutustes töötavate ametnikkude ja tööliste haiguse korral kindlustamise ajutise kodukorra määruste (R.T. nr. 26/27 — 1920), — see on sama seadus, mis ma juba ennemalt tsiteerisin, ja Riigikohus leidis ka, et kaebaja, tükitöoline, selle alla käis, — § 9. põhjal on ametnik ehk tööline, kes arstiabi ja toetuseraha tarvitab, kohustatud sellest ise või kellegi kaudu vastava asutuse juhatajale teatama. Samade määruste § 10. tähenduse järgi paigutatakse arstiabi tarvitaja arstimisasutusse ainult ametiasutuse arsti määramisel. Algotimetuses olevast Tallinna küttelao juhataja kirjast 2. oktoobrist 1926. a. nr. 293 nähtub, et kaebaja Priidu Sopp, Tallinna küttelao vedurivarustaja-töolisena (kuutöolisena) töötanud 1. maini 1926. a., ning 1. maist 1926. a. kuni 30. juunini 1926. a. tükitöolisena. Vaadake, kuidas Riigikohus defineerib seda vahet. (Teedeminister A. Kerem: Aga missugune leping siis maksis, kas praegune? Alused olid seekord teised.) Sisuliselt ei ole vahet. (Teedeminister A. Kerem: Kui alused teised on, siis on ka resultaadid hoopis teised.) Sisuliselt jääb ikkagi sama vahet. Edasi Priidu Sopp on lahkunud töölt vabatahtlikult 1. juulil 1926. a., sellest küttelao juhatajale teatades. Asjatoimetuses ei leidu, ega ole ka kaebaja esitanud mingisuguseid andmeid selle kohta, et ta küttelao juhatajale oleks teatanud, et ta arstiabi ja toetuseraha tarvitab. Samuti ei leidu asjatoimetuses mingisuguseid andmeid ka selle kohta, et Priidu Sopp oleks ametiasutuse arsti määramisel Greiffenhageni erakliinikusse paigutatud. Lahkus kaebaja Sopp 1. juulil 1926. a. töölt vabatahtlikult, ilma oma haigusest ja arstiabi ja toetuseraha soovist küttelao juhatajale teatamata, siis puudub tal alus eelnimetatud määruste põhjal arstiabi ja toetuseraha saamiseks, nagu teedeminister õieti on otsustanud.

Eeltoodud põhjendustel administratiiv kohupidamise korra §§ 21. ja 22. p. 1. põhjal otsustas Riigikohus: Priidu Sopi kaebus tagajärjeta jätta. Nüüd härra teedeministri ja Riigivanema vahemärkustest selgub, et nemad on arvamisel, et leping, mis 1927. a. 23. aprillil on sõlmitud tööliste vahel ühelt poolt ja raudteevalitsuse vahel teiselt poolt,

ja mis sisaldab eneses selle neljanda punkti, et see leping olla sisuliselt hoopis teistsugusel alusel, sest ta on sõlmitud tööliste artelliga. (Teedeminister A. Kerem: Kohtuotsus on nii, et kaebus tagajärjeta jätta.) Lubage, härra minister, kas Teie tahate niisuguste väidetega Riigikogule prügi silma ajada. Mina lugesin selle otsuse ette, ja nüüd Teie ütlete, et seal on siiski Teile õigus antud. (Teedeminister A. Kerem: Jah on!) Siis peab selle teist korda veel ette lugema: „... Asjatoimetusest ei leidu, ega ole ka kaebaja esitanud mingisuguseid andmeid selle kohta, et ta küttelao juhatajale oleks teatanud, et ta arstiabi ja toetuseraha tarvitab. Samuti ei leidu asjatoimetuses mingisuguseid andmeid ka selle kohta, et Priidu Sopp oleks ametiasutuse arsti määramisel Greiffenhageni erakliinikusse paigutatud ja et ta lahkus töölt vabatahtlikult, ilma oma haigusest ja arstiabi ja toetuseraha soovist küttelao juhatajale teatamata.“ Neil motiividel on tema kaebus tagajärjeta jäetud. Aga esimeses osas leiab Riigikohus, et tal oli õigus arstiabi saada, aga ta ei ole pööranud õiges korras selle nõudmisega ülemuse poole. Kas see on nii? (Teedeminister A. Kerem: On.) Siis on asi selge. Ja siis ärge öelge, et sellepärast jäeti see kaebus rahuldamata, et Sopp tööline ei olnud. Küsimus selles asjas on selge. Seega on siis vaidluse all ainus küsimus, et kas siis, kui raudteevalitsus sõlmis töölistega kõnealoleva lepingu, et kas nad siis jäid edasi töölisteks või muutusid ettevõtjateks. (Teedeminister A. Kerem: Miks need töölised siis ei läinud Riigikohtusse?) Teate, see Riigikohtuga protsessimine ei ole igal töölisel, kes seal töö on, nii kerge asi. Kui tööline kaebama läheb, siis tarvitatakse tema vastu surveabinõusid. Teil on lepingus punkt, mille järgi raudteevalitsus võib artelli liikmeid välja heita. Olgugi, et niisugust asja pole veel enne kuulda olnud, aga Teile on see õigus jäetud, ja loomulik, et iga tööline praegusel ajal, kus tööd nii raske leida, katsub näljapalga eest teenida, selle asemel, et minna Riigikohtu mööda protsessima ja järgmisel nädalal ukse taha visatud saada, kuigi ta Riigikohtu õiguse saab. Selle küsimuse juures, härra minister, tuleb Teil selgeks teha, kuidas võite teie öelda, et kui on sõlmitud leping töölisteartelliga, et siis ei ole need enam töölised vaid on ettevõtjad. Missuguse seaduse peale Teie ennast põhjendate? Vahet selle lepingu järgi on täpselt sama-sugune, kui tükitöölise lepingu järgi. Töökaitse seaduses on igalpool öeldud, et vabrikutöoline võib olla ka tükitöoline, ja see peaks maksev olema ka riigitöölise kohta, ssle peale vaatamata, et nad tükitöölise töötavad ja artelli

viisi lepinguid sõlmivad. Kui me puht vormilisest seisukohast välja läheme, siis võib tulla otsusele, et õieti ei ole talitatud. Kui riigi töölised-tükitöölised arstiabi ja toetust ei saa, siis on see vastolus valitsuseasutustes töötavate ametnikkude ja tööliste haiguste korral kindlustamise ajutise kodukorra määrustega, ja kui ta on määrusega vastolus, siis ei ole ta ka seadusepärane, ning loomulik, et mitteseadusepäraseid lepinguosad ei ole maksavad. Kui töölisel tuleks nii kaugele minna, see on Riigikohtuni, siis ta võiks haigusetootuse ka kohtuteel välja nõuda. Aga ma arvan, et teedeministerium peaks eeskujuks olema, kuidas töolistega ümber käia, ja sellest vastavad järeldused tegema, ning et töolistel need õigused kindlustatud oleksid, mis meie riigi maksvad seadused neile kindlustada on tahtnud. Sellepärast loodan, et härra teedeminister töolistele vastu tuleb ja neile need õigused võimaldab, mis nad seaduse järgi on õigustatud saama.

L. Johanson (stp): Härra Riigivanem küsimust sisuliselt ei puudutanud. Härra Riigivanem kõneles sootu teistest küsimustest, nimelt voorustest ja viisakusest ja kõigist sarnastest headest asjadest. Härra Riigivanema kõnelt väärivad tähelepanu ainult lause, kus ta ütles, et „kui see on maksma pandud töö huvide“. Siit loeme me välja teatud õigustuse raudteevalitsuse ja härra teedeministri sarnasele talituseviisile. Ka isegi siis, kui kohtuministeriumi kodifikatsiooni osakond peaks tunnistama sarnased lepingud seadusepäraseks, mis muidugi ei ole viimne sõna, vaid Riigikohtul on lõpusõna öelda, ka siis ei tohiks riigis, kus õigus ja seaduslikkus peab valitsema, sarnaseid töölepinguid sõlmida. Seda küsimust peab sisuliselt võtma ja sisuliselt on sarnaste lepingute tegemine täiesti lubamatu ning väärivad neid sõnu, mis ma enne ütlesin.

Mis puutub härra teedeministri andmetesse, siis ka mul on andmed tööpalkade kohta, ja need andmed olen punkti pealt ette kandnud, nii nagu need olen saanud terve rea kuude kohta.

Mis puutub preemiatesse, siis on härra teedeminister ise tunnistanud, et küttelao juhataja on saanud preemiat. Küttelao juhataja ja ametnikud saavad tööliste töö pealt preemiaid ja see on põhjus, mispärast sarnased lepingud maksma pandud.

Isesugune on seletus, mis on andnud kohtuministeriumi kodifikatsiooni osakond, et kui sarnaste lepingute sõlmimist mitte lubada, siis on see kodanikkude õiguste kitsendamine.

Tähendab, et on õigus ülemal alamat koorida ja töolist suruda halvemasse seisukorda. Järelikult — kui seda ei lubata, siis on see kodanikkude õiguste kitsendamine, nõndanimetatud „võistlusevabadus“, mida harilikult paremalt poolt tunnustatakse, ja oma äranägemise järgi talitamisevabadus. Siin on muidugi oma loogika olemas ja see on arusaadav nende härrade seisukohalt.

Juhataja R. Penno: Hääletamisele tuleb rkl. Johanson'i ülemineku-vormel. (Hääletatakse.) Poolt on 25 häält, vastu 33 häält, seega on ülemineku-vormel tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb liht ülemineku-vormel. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on liht ülemineku-vormel vastu võetud. (L. Johanson, stp: Koorige edasi! Tõsine bürokraatia!)

6. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Eesti tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele ärevusttekitavate kuulujuttude laialilootamise kohta.

H. Martinson (tp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui mina 15. detsembril möödunud aastal valitsuse vastamise järele meie arupärimisele teatasin, et arupärijad vastusega rahuldatud ei ole, siis sündis see sellepärast, et meie mõnigi asi, mille peale arupärimise põhjenduses tähelepanu juhiti, selgusetuks jäi. Arupärimisele vastas

valitsuse nimel siseminister, ja tõele au andes peab tähendama, et vastas arupärimises esitatud esimese küsimise peale täiesti selgelt, et kõik need „Päevalehes“ ilmunud kirjutused „kommunistide hirmutegudest“ Vabariigi Valitsusele teada on. Et „Päevalehe“ ja „Vaba Maa“ vastutavad toimetajad artiklite „Lahing pörandaluste kommunistidega“ ja „Eestikommunistliku partei juht surma saanud“ avaldamise eest kohtulikult karistada saanud, see oli meie küll uudiseks — nagu iga teinegi uudissõnum: aga meie arupärimisesse see ei puutunud. Meie arupärimine oli „ärevusttekitavate kuulujuttude laialilootamise“ vastu sihitud, need eelpoolnimetatud artiklid sisaldasid aga tõestisündinud juhtumist, mis küll ärevust võis tekitada, aga mille üle meil mõttessegi ei oleks tulnud aru pärida. Veel vähem vastab see meie partei tõekspidamisele, kui ajalehti tõsiasjade avaldamise eest trahvitakse. Ei, härrad võimuesindajad, meil, lihtsatel töolistel, on õigusest teine arusaamine. Meie õigusetundmise järgi võib karistada ajalehte ainult siis, kui ta meelega „valeteateid“ laiali laotab, mis mõne isiku, organisatsiooni või asutuse peale kahtlast varju heidab.

Järgmine härra siseministri teadaanne, et „Päevalehe“ vastu artikli „Saladusliku maja õudne kelder“ j.n.e. pärast politsei poolt juurdlust on toimetatud ja see kohtuvõimude korraldusesse antud, seda teadaannet võib sõna tõsisemõttes vastuseks pidada. Katsume vähemalt uskuda, et politsei ka tõsiselt asja juurdles, ja kui sõnum tööle vastab, siis kõik rattad käima pani või paneb, et niisugused mitmekordsed mõrtsukad kohtulikust karistusest ei pääse, olgu nad kes või kus tahes.

Osutus sõnum aga valeks, siis oleks loomulik, et valesõnumi sepitsejat karistataks.

Millest meie aga kuidagimoodi aru ei saa, ja mille peale ka härra siseminister heaks ei arvanud vastata, on „kahesugune mõõt ajalehtede trahvimistes“. Nagu ma juba arupärimise põhjenduses nimetasin, pandi mõned „Kiire“ numbrid kohe kinni ja korjati politsei poolt niihästi müügilt kui ka trüki-kojast ära; kuna „Päevalehe“ vastu ainult „juurdlust“ alustati. Ärevust sünnitasid mõlemate ajalehtede artiklid, kas need aga „valeteated“ olid, selleks oleks ka „Kiire“ kohta pidanud juurdluse toime panema. See oleks vähemalt õiglasem olnud ja poleks kellelgi põhjust olnud nurisemiseks.

Nagu ma juba ükskord ennem nimetasin, pole mul kõigevähematki põhjust „Kiire“ advokaadiks hakata, sest selle sisu ei vasta kaugeltki meie partei tõetundmisele; ainult lihtne õigluse mõiste sundis mind selle võrdluse esile tooma.

Edasi ütleb härra siseminister: „Mis puutub teistesse „Päevalehes“ avaldatud kirjutustesse kommunistide omavaheliste hõõrumiste ja intriigide kohta, siis ei sisaldanud need juurdlusandmeid ega otsekoheseid näiteid kuritegudele, mida riigiasutused uurima peavad“.

Kui härra siseministri esimest ütelist, milles ta kinnitab, et Vabariigi Valitsusel teatud asja kohta käivad „Päevalehe“ kirjeldused teada on, tõsiselt võtta, siis paneb meid otse hämmastama sarnane üksteisele vastukäiv seletus. Üks neist kahest — kas ei olnud härra siseministrile teada kõik „Päevalehe“ kirjutused riigivastaste kuritegude üle või ei mõista või ei taha ta vahet teha „kommunistide omavaheliste hõõrumiste“ ja seaduses keelatud riikliku kuritegevuse vahel.

Toon mõned näited: oma arupärimise põhjenduses lugesin ma „Päevaleht“ nr. 222 seest muu seas tükikese kellegi 6. suurtükiväe sõduri Juhan K. üle, kes teateid muretsenud sõjaväe relvastustest, lasketagavaradest j.n.e.

Ma ei ole ülikoolis käinud, ei ole jurist ega ka agronoom; olen ainult kuulnud, et sarnaste teadete edasiandmist nimetatakse „salakuulamiseks“, ja olen ka juhtumisi luge-

nud kohtuprotsesse, milles ka meil „salakuulamist“ riigi äraandmiseks peetakse ja õige rän- galt karistatakse.

Mainitud Juhan K. olla aga sellesama „Päevalehe“ artikli ilmumise ajal alles tabamata olnud. Vast ka praegu veel, sest pole kuulda olnud säärase inimese tabamisest, ja ega see ometi asi pole, mida saladuses peaks hoitama.

Või on see, härra siseministri sõnu tarvitades, „kommunistide omavaheline hõõrumine“, mida riigiasutused ei pea uurima?

Edasi on kirjutatud „Päevaleht“ nr. 223 muu seas: „Areteerida on tahetud ka Nugist, kes tähtsam põrandaalune tegelane, mis aga seni korda pole läinud, kuna Nugis olla „põranda alla“ pugenud. Liiguvad kuuldused, et ta varjavat ennast Nõmmel“.

Edasi jutustatakse „Päevaleht nr. 230, kuidas seesama Nugis töölistemajast Nõmmele sõitnud, kus ta ennast seal varjanud ja kunas piiri poole hakanud liikuma j.n.e. On see ka omavaheline hõõrumine, kui tähtsamat „põrandaalust“ tegelast, keda areteerida tahe- takse, siiski ometi kätte ei saa, hoolimata sellest, et tema asukoht kätte näidatakse?

Kui teda taheti areteerida ja kätte ei saadud, siis on see väga halvaks tunnistuseks meie kaitsepolitsei kohta, kelle peale kulutatud summad meie riigi väljaminekutes sugugi nii tähtsusetul kohal ei seisa.

Mina nii halba tunnistust kaitsepolitsei võimete kohta küll ei tahaks anda ja arvan, et ma palju ei eksi, kui ütlen: „Nugist ei tahetudki areteerida“.

Nugis oli kaitsepolitsei salane kaastööline, keda nende teenete tasuks, mida ta kaitsepolitseile üles näidanud, meelega joosta lasti.

Kui „Päevalehe“ kirjutustest midagi tõsi- selt võtta, siis näib küll kõige tõenäolisem see olevat, milles nr. 223 jutustatakse Nugise arvatavast provokatoorsest tegevusest ja mille tasuks talle lubati „jalga lasta“.

Veel üks näide:

„Päevalehes“ nr. 230 on muu seas kirjutatud: „Kes toimetavad põrandaaluseid üle piiri. Ustavatest allikatest kuuleme, et põrandaaluses salaorganisatsioonis ettenähtud salase üle piiri toimetamise organisatsiooni esindaja asub Petseris, Riia tänaval. See on keegi naisterahvas T. M. Teine esindaja asub Vana-Irboska alevis, mis Petserist umbes 16 kilomeetrit ja Vene piirist 2 kilomeetrit eemal asub. Sealne esindaja, venelane J. A., on põrandaaluste tegelik ülepiiri toimetaja. Seda teeb J. A. mitte „klassiteadvuse“ tagajärjel, vaid tasu eest, mis kõigub harilikult 1000—2000 mk. vahel üleviidava pealt, j.n.e.“

Härra siseminister, on see kirjeldus ka omavaheline nägelemine, mis riigiasutusi ei huvita?

Kas ei saa meil juba lihtsad lubata üle piiri käijad karistatud, ilma et neil muud erilist süüdi olekski. Kuidas ei pea siis riigiasutused huvi tundma nende isikute trahvimise asjas, kes tähtsaid põrandaaluseid tegelasi, keda riigikukutamise püüdmistes süüdistatakse, seadusliku karistuse eest aitavad põgeneda. (Siseminister J. Hünerson: Mis Teie siis ütlete, kui see lorijutt on.) Mispärast siis ei võeta seda lorijutuna? — Igas harilikus kodanikus, kes sarnaseid sõnumeid ajalehes loeb, tõuseb ja peab tahes või tahtmata tõusma küsimus: „kui see kõik nii selgesti teada on, mispärast ei võeta siis neid Juhan K.'ad, T. M. id ja J. A.'d, kes otsekohe meie riigivastaste abimehed on, kinni?“ Et seda aga seni pole sündinud, kas ei pea siis harilik igapäevane rahulik kodanik ärevusse sattuma, kui riigivastaseid nii suurel määral tegutseda lubatakse. Kas ei pea harilik kodanik sarnast saamatust nähes tahes või tahtmata samale lõpuotsusele tulema, mida nii tihti rahva seas kuulda on, ja mis umbes nii kõlab: „Meie riigi juhtivatel tegelastel on riigihuvi ja julgeoleku jutud ainult selleks, et paremini ja rutiinini oma taskuid saaks täita“. Ei puudu ka mitmed näited mitmete meie tähtsate tegelaste kohta, kuidas nad tähtsaid riigiameteid oma enese rikastamiseks on kasutanud.

Kui kõik need riigikukutajate organisatsiooni ja riigikukutamise organiseerimise jutud, mis „Päevalehes“ ilmunud, valed on, miks ei lükka Vabariigi Valitsus neid avalikult ümber? Ärevust ja rahutust ei sünnita need sugugi vähem, kui teatud Lukovski asi, milles kohe rahvast ajakirjanduse kaudu rahustama tõtati.

Härra siseminister ütles küll, et rahutust võisid need kirjeldused ainult kommunistide ridades tekitada, mille vastu aga Vabariigi Valitsus ega ametiasutused ei ole kohustatud võitlema.

Lubatagu mul öelda, et siin meie arvamised siseministriga täiesti lahkumise lähuvad. Kommunistide seas, kui meil neid olemas, võisid niisugused kirjutused ainult naeru sünnitada; sest mis ärevust võib neile sünnitada sarnane sõnum, nagu „Päevaleht“ nr. 237 ära toob pealkirja all „Viktor Kingissepp ja Kaasik-Pärn. Viktor Kingissepp oli inimene, kes raudse reshii mi kaudu oskas põrandaalust organiseerimistööd korraldada. Kui mingisugune provokaator avalikuks tuli, pakkus V. Kingissepp end alati tema kõrvaldajaks. Nii surmas ta 1923. a. Mõigu metsas 37 protsessis kahtlustatud Tammeriku“. Kas võib hullemat pea peale pöörastmist veel olla: Meil teatakse ometi kindlasti,

et V. Kingissepp surmati 1922. a. ja selles sõnumis serveeritakse lugejatele ette kui puhast tõtt, et V. Kingissepp veel aasta hiljem s. o. aasta pärast oma surma kellegi teise ära surmas. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Käib vaimuna.) Näha on. — Mõni päev pärast meie arupärimise põhjendamist kirjutab „Päevaleht“, et kõik tema paljastused kommunistide tegevuse üle täiesti tõeloludele vastavad, ja tõi sealsamas ka teateid minu ja teiste minu parteikaaslaste kohta, mis tööga kaugeltki kokku ei käinud. Võõrad, kes asja tõelikkuse olukorda ei tunne, ei või ka öelda, kuipalju kõigis neis sõnumites tõtt, kui palju valet; aga juba ainult see teade, et keegi terve aasta pärast oma surmamist ennast kellegi teise kõrvaldajaks pakub, peaks kõige lollimale selgeks tegema, mis kõigi nende paljastuste tõelikkuse üle arvata.

Edasi kinnitab härra siseminister, et siseministeerium ega temale alluvad asutused „Päevalehele“ neid teateid andnud ei ole.

Selle juures ei kahtle vist keegi. Ka mina mitte. Pole ka kunagi uskunud ega tõendada püüdnud, et sarnaseid teateid ametlikult, templiga ja allkirjadega varustatult ning väljaläinud kirjade registrisse sisse kantult edasi antakse, kust siis härra siseministrile kui kõrgemale ülemusele tema järeleküsimise peale aruanne välja kirjutatakse.

Ei, sarnast ametlikku teed sarnane salapärase asutus, nagu kaitsepolitsei on, igakord ei tarvitse käia. On ka teisi, mitteametlikke teid, mida mööda sarnaseid kõmuteateid laiali laotatakse, ja mille üle, kas kõrgema ülemuse enese teades või teadmata, teist ametlikku vastust olla ei saagi, kui ainult eitav.

See tee on järgmine: keegi kaitsepolitsei agent, salane kaastööline, nuhk või provokaator, vabandage, et ma nii mitut nime tarvitan, aga ma ei tea tõesti mitte, kuidas sarnase tegelase ametlik nimetus on — aga ükskõik, nimi ei puutu nii väga asjasse — keegi niisugune mitmenimeline salapärase ametnik lobiseb, kas omal algatusel.....

Juhataja **R. Penno**: Palun sarnaseid mitteparlamentlikke ütelsusi mitte tarvitada.

H. Martinson (tp): ... või, mis palju enam tõenäolisem, oma lähema ülemuse teades, soovil või koguni käsul mõndagi välja, mis hästi kõmu sünnitab ja mille eest talle ühelt või teiselt poolt, või tihtilugu veel mitmelt poolt makstakse, ja avalikud ametnikud võivad päris puhtsüdamlikult öelda: ei, ametlikke teateid pole meie andnud, sest selleks pole ju mingit ametlikku dokumenti järele.

Ja need „Päevalehe“ hirmu- ja õudusejutud on just sarnasel teel ilma sündinud.

Mitte asjata ei nimetanud ma arupärimise põhjenduses „kaitsepolitsei-Grimpel-„Päevaleht“ kolmainsust ja öelnud, et need kolm enam-vähem käsikäes töötavad. Selleks pidid mul tarvilikud teated olema. Juba sel korral ütlesin ma, et nende „hirmujuttude“ algallikat peab otsima kaitsepolitsei juures. Sel korral ei pidanud ma tarvilikuks seda põhjendada, teen seda aga täna.

Kolm noort poissi, kes 1924. a. 1. detsembri mässukatsest nende oma tunnistuse järgi tegelikult osa võtsid ja mille eest nad kõik 1926. a. maikuu 28. päeval 3 aastaks vangi mõisteti, vabastati 1926. a. detsembrikuu 17. päeval enne tähtaega vangistusest. Samal ajal oli meie parteis Grimpel'i väljaheitmise tagajärjel pereheitmine, mil kõik kisakõrillised lööksõnade tarvitajad ja pooldajad Grimpel'i ümber kogusid.

Kas kõigile kolmele neist vangist vabanenud noormehele enne vabastamist kohuseks tehti kaitsepolitseile teateid muretseda, seda pole mul kahjuks korda läinud teada saada. Et aga enamasti kõigil vangist vabanenud nõndanimetatud revolutsioonääridel omajagu märtrikuulsust on, siis võeti neid Grimpel'i killa poolt kahe käega vastu. Et end sellele vastutulekule ka vääriliselt üles näidata, tarvitas vähemalt üks nende hulgast võimalikult kangeid lööksõnu kodanluse ja kõige enam veel sotsialistide vastu, nii kõnelemises kui ka kirjutustes, mis Grimpel'i „Kiires“ ilmusid.

See on igati hea teada: mida jämedam ja põhjendamatum söim ja mida verisemaid lööksõnu tarvitatakse, seda enam meeldib see arenematu arvustusevõimega massi peale. Teatud noorest „julgest kangelasest“ lugupidamine tõsis, sai rkl. Grimpel'i südamesõbraks, kellele viimane kõik oma plaanid ja kavad karjääri tegemiseks ära jutustas. Pärast 3. augusti sündmust, kui arupärimises ettetoodud sõnumid „Päevalehes“ hakkasid ilmuma, pidi viimaks isegi Grimpel tunnistama — teiste pealekäimise sunnil muidugi — et sarnaseid teateid võis ainult tema südamesõber Sein anda. Sein on nimelt selle „lootustäratava“ noore „Päevalehe“ kaastöölise nimi. Seina käest asja järele pärides tunnistas see järelepärijatele päris avameelselt, et tema juba 1927. aasta märtsikuust peale kaitsepolitsei agent olla, kellele tema grimPELLASTE kavatsustest teateid anda, ja et nende samade teadete eest tema ka „Päevalehe“ käest head tasu saada. (M. Martna, stp: Kahelt poolt!) Meil on teateid ka selle suure kaustiku kohta, milles see eelnimetatud kaitsepolitsei palgaline ja „lootustäratav“ „Päevalehe“ kaastöö-

line oma „paljastused“ on raamatusse raiunud, ja millest „Päevaleht“ parajal korral parajad välja valib ja oma lugejatele kui puhast tõtt ette serveerib. Rkl. Grimpel, küll teades Seina kahepoolsest tegevusest, ei lõpetanud sugugi temaga läbikäimist, tõi ta mitmel korral töölistemajja ja andis talle nagu ennegi informatsiooni ja intervjuusid oma kavatsuste kohta. Siin on sõna tõeks läinud: healmeel seltsib ainult sarnane sarnasega.

See on nende „paljastuste“ tõeline allik, ja kui valitsuse esindaja härra siseminister tõendada tahab, et sarnased sõnumid ilma kaitsepolitsei teadmata ja valitsuse tahtmise vastu ilma sünnivad, siis lubatagu meil väga kahelda härra siseministri sõnade tõsiduse juures.

Kui oskamata ja valesti need teated on kokku sepietatud ja kui palju neid uskuda võib, seda, ma usun, näitas kõige paremini lugu, kuidas Viktor Kingissepp aasta pärast oma surma provokaatoreid kõrvaldas. Selle juures ma enam peatuda ei taha.

Kõiki sarnaseid lugusid kuuldes tõuseb aga päris õigustatud küsimine: mis otstarb, mis eesmärk on niisuguste kommunistide hirmujuttude laialilaotamisel?

Arvan, et ei ole ülearune selle küsimuse juures veidike peatuda. Isegi meie kodanlikud ringkonnad on mitugi korda sunnitud olnud tunnistama, et meie tööliste palgad äärmiselt madalad ja sellejuures tööpuudus aasta-aastalt kasvab. Kõik tööliste õiglased nõudmised töö- ja palgaolude parandamise asjus on Vabariigi Valitsuse poolt tähelepanemata jäetud. Pole ime, kui sarnase politika juures tööliste meeleolu Vabariigi Valitsuse või õigem öelda kogu Eesti vabariigi kohta nii optimistlik ei saa olla, nagu härra rahaministri üleeilne eelarvekõne seda oli.

Ka vabaduses tahab inimene süüa, ja kui seda ei saa, siis on ta vastuvõtlik igale kihutusele, mille läbi oma olukorrale parandust loodab saada. Sellepärast ka omaaegne kommunistlik kihutusetöö nii head vilja kandis, et valitsus küsimuse ees seisis: „kas olla või mitte olla?“ ja karmi käega kõik tööliste organisatsioonid sulges, ühesõnaga — hirmu abil valitseda püüdis.

See läks ka osalt korda, sest avalik, korralik töölistevõitlus oli purustatud, ja tööandjad tembeldasid iga vähemagi rahulolematuse avalduse tööliste poolt põranda alla surutud kommunistide tööks ja nägid igas natuke julgemas töölises kohe kommunisti, kellel suuremat soovi ei ollagi, kui kohe Eesti riiki kukutada. Sedasama taktikat tarvitavad nüüdsed tööandjad kui ka Vabariigi Valitsus praegu. Ja et neil enam põhjust oleks oma taktika õigustamiseks nende silmis, kes telgitaha ei ulata vaatama,

siis katsutakse tööliste rahulolematust veel kunstlikult suurendada ja provotseeritakse neid sarnaste sammude astumisele, mis valitsusele põhjust annaksid survet veelgi kõven-dada.

Selleks võiks lugematuid näiteid ette tuua, kuidas kaitsepolitsei agendid, ise võimalikult revolutsioonilisena ennast massi ees välja paista lastes, töölisi mõtlematutele tegudele üles kihutavad ja siis parajal ajal kaitsepolitseile teada annavad, sellele võimalust andes oma agarust näidada ja ülesandmise eest ise tarvilikku tasu vastu võtta. See on omale kunstlikult töö muretsemine, just nagu see klaasisepp, kes oma väikest poega lasi võõraste majade aknaklaase puruks visata, et siis tööd saada.

Et meil tõelist kommunismi, või tõsiseid kommuniste, kes Eesti riiki tahavad kukutada, ei ole, tuleb neid kunstlikult sigitada — ersats-kaubana. Niisugune ersatskaup on ka praegune tolmusünnitav grimpeliad. Kahju, et teda ennast praegu siin ei ole, siis võiksid kõik näha selle killa esindajat rkl. Grimpel'i näol. Keegi ei tahaks tõsiselt arvata, et tema mõni kommunist on ja tõeliselt riiki kukutada tahab, nagu seda temale kodanlikud lehed külge pookida armastavad. Usun, et sarnase hullu mõtte peale keegi tulla ei saa. Palju enne võiks juba härra Tonkman'i riigikukutajaks pidada, (Naer.) sest tema kohta liiguvad ju ka kuul-dused, et ta olevat soovitanud võõrastele võimudele Eestit valitsema tulla. Nagu ma juba eelpool nimetasin, puuduvad meil päris tõsised kommunistid. Vähemalt need mõned üksikud selle mõtte pooldajad, nõndanimetatud kabineti-kommunistid ei trummelda oma mõtteid nõnda suure kisaga, nagu seda mõned teised, palgalised, müüdavad hinged teevad.

Väga tihti osutuvad niisugused suured sõnamehed ise kaitsepolitsei palgalisteks, kes noortele keevaverelistele inimestele jõuavad kärbeid pähe ajada, neid kaitsepolitsei kätte mängida, ja kui nende mäng on ilmsiks tulnud, siis mõistetakse ta silmapiirilt kaduda lasta. Eesti töölisliikumise ajalugu tunneb juba mõndagi sarnast nime. Ma ei hakka neid endisi asju ega inimesi siin nimetama peale ühe, keda omal ajal oli mul juhus tundma õppida. See on see kurikuulus legendaarne Mihkalai, kellest meie politseivõimud midagi ei tahtnud teada ega tunda, ta lihtsalt maha salgasid, päris olematuks, väljamõeldud isikuks tahtsid tembeldada.

Kui mina teda meie partei asutamise ajal tundma sain, kujutati teda minule kui väga palju kannatada saanud usalduseväärt klassi-teadlikku töolist, kes sel korral töötä pidi olema ja kellelt ajaleht „Proletaarlasel“ tublit kaastööd võida oodata. Ta ise rääkis vähe,

aga kui midagi ütles, siis nõretas see enamasti revolutsioonist ja klassiteadvusest. Noorele, väga palju kannatada saanud inimesele ei võinudki seda suureks paheks pidada, kui ta praeguse korra vastu nii sapine oli. Kuulu järgi olla ta ka paar artiklit „Proletaarlasel“ toonud, kas ta oma kirjutatud või missugused need olid, seda täpselt ei tea, sest seisin sel-lest tegevusest eemal. Mäletan aga üht juh-tumist temast. Meil oli Riigikogu valimiste ajal kuskile maale tarvis kõnelejat saata. Et meie enam-vähem kõik oma teenistusekohta-dega seotud olime, tõsis küsimus, — keda saata. Leidus üks meie pooldajate hulgast, kes nõus-olekut minemiseks avaldas, aga et ta kartis oma kõneosavuse pärast, siis avaldas Mihkalai soovi, et tema võiks kõne valmis kirjutada.

Tuligi paari tunni pärast suure pika val-miskirjutatud kõnega tagasi ja andis minu kätte kõnelejale edasiandmiseks.

Et ma aga pörsast kotis ei tahtnud osta, siis lugesin selle enne läbi, ja leides sealt sar-naseid sõnu, mis meie põhimõtetega kokkukõlas polnud ja mille pärast valitsusevõimud meid otsekohe oleksid võinud kinni panna, siis soovitasin kõnelejale seda kirja mitte ette lugeda, vaid ise omast peast nii hästi-halvasti, kui see ka läheb, kõneleda, mida see ka teinud. Hiljem, meie partei sulgemise järele, imesta-sime ka natuke, et Mihkalai'd ei kimbutatud, ehk teda küll — tema enese jutu järgi — kaitse-politseisse viidud ja tema taskust läbiotsimisel poolkommunistlik ajaleht „Edasi“ olla leitud.

Sel korral ei võinud temas — vähemast meie hulgas — keegi veel provokaatorit ära tunda. Tema oli meie partei asutajate usaldust isegi nii palju jõudnud võita, et teda maale mõne Riigikogu kandidaadi üle teateid koguma saadatud, nagu meile hiljem jutustati. Alles siis, kui meile teatavaks sai, et just Mih-kalai oli see isik, kes Abramson'i ja Riisman'i kokkusaamisel vahemeheks olnud, ja sellel teatud saatuslikul õhtul, mil Abramson ja Riisman areteeriti, jälle ainult Mihkalai üksi nende kokkusaamisest teadis, ja Abramson kohtu-uurija juures ka Mihkalai ülekuulamist nõudis, mida aga ei tehtud, alles siis sai meile selgeks, missugust provokatoorset osa kaitse-politsei oma agendi Mihkalai läbi selles loos etendas. Veel hiljem, Abramson'i kohtuprot-sessis tunnistajaks olles küsisime kaitsepolitsei ametnikkude käest, mispärast nemad ka Mih-kalai'd ei areteerinud, vastati meile, et kaitse-politseile ei olla teada, kus Mihkalai elab. Kui meie ka tema aadressi teada andsime, sele-tati, et neile olla teadmata, kas Mihkalai üldse olemaski on.

Mihkalai jalutas aga vaba mehena pealinna käidavamatel tänavatel ringi. Kaitsepolitsei

ei leidnud teda, ei kõverdanud tema peas nõnda öelda juuksekarvagi, kuna ta ohvid, keda ta sisse vedas, praegugi vanglas vaevlevad. (O. Gustavson, stp: Kus ta praegu võiks olla?) Küllap ta jälle mõne teise nime all kuhugi saadeti.

Ja kõigest sellest ei tea meie Vabariigi Valitsus midagi, vähemalt ei arvanud tema esindaja härra siseminister sugugi vaja olema vastata meie arupärimise peale, mis just samasuguseid juhtumisi puudutas.

Ei ole küllalt sõnu, millega sarnast prototseerivat teguviisi hukka mõista, ja valitsus sallib seda, tarvitab isegi võitluses tööliste õiglaste nõudmistega vastu. Samaks otstarbeks on ka valitsusele väga soovitatav sarnaste hirmujuttude laialilaotamine ja kaitsepolitsei kasutada praegune grimpeliad söödaks, et mõnda suuremat kala mõrda saada. Vabariigi 10-aastaseks juubelpäevaks jäävad ehk mõned vangikongid tühjaks, ja et neid täita, selleks on jälle mõnda uut 149 protsessi vaja lavastada, milles inimesed trahvitud saavad, kellel kommunistimist aimugi ei ole ja kunagi riigikukutamise peale mõelnud pole — vaid kaitsepolitsei agentide ässitusel ennast teadmata mõnele ettevaatamatule sammule on lasknud meelitada. See peaks igale ausalt mõtlevale inimesele täiesti põlastuseväärt olema.

Et aga praegune valitsus sama süsteemi juurde tahab jääda, seda näitas härra siseministri lõpuseletus, millest järeldada võib, et valitsuse arvates kõik kõige paremas korras on.

Et aga meie teises arvamises oleme, sellepärast teen ettepaneku, vastu võtta järgmine ülemineku-vormel: „Riigikogu, ära kuulates Vabariigi Valitsuse vastuse arupärimise peale ärevusttekitavate kuulujuttude kohta, ei leia selle küllalt rahuloldava olevat — ja läheb päevakorras edasi.“

Juhataja **R. Penno**: Rkl. M. Martinson'ilt on järgmine ülemineku-vormel: „Riigikogu, ära kuulates läbirääkimisi Vabariigi Valitsuse vastamise puhul Eesti tööliste partei Riigikogu rühma arupärimisele ärevusttekitavate kuulujuttude laialilaotamise kohta — läheb päevakorras edasi.“

Siseminister **J. Hünerson**: Rkl. härra H. Martinson on siin valitsusele ette heitnud, et valitsus ei võtvat vastutusele isikuid ja ajalehti, kes niisuguseid jutte ajavad, mis mõnesuguste kodanikkude juures võivat ärevust tekitada.

Ma ei pane selle peale rõhku, kust ringkonnast need kodanikud on, kelle juures need jutud ärevust tekitavad, või kas nad on kom-

munistlikust ringkonnast, nagu omas vastuses ütlesin, vaid ma konstateerin heameelega, et kommunistid on vastu võtnud kõiki neid juttusid naerumuigega, nagu rkl. Martinson teada andis. On väga huvitav kaaluda küsimust, kas niisugused naeru- ja muigejutud ajalehtedes ja ka muidu otstarbekohased ja tarvilikud on või ei ole nad seda mitte. Aga igatahes peab ütleva, et siamaani meil niisuguseid seadusi ei ole, mille põhjal niisuguste juttude eest kodanikke vastutusele võetakse. Kui aga lugupeetud rkl. härra Martinson seda tarvilikuks peab, siis võiks ta ju esitada seaduseelnõu, mille põhjal niisuguste juttude eest kodanikke vastutusele tuleks võtta. Siis jääks neid jutte vast vähemaks.

Edasi tahaksin paari sõnaga tähendada, et kui härra Martinson ütleb, et kirjutustest, mis „Päevalehes“ nr. 222 läinud aastal avaldatud, ei ole valitsus mingisugust järeldust teinud, siis ei ole see õige, vaid vabariigi kohtu prokuratuuri korraldusel on selles asjas, mis „Päevalehes“ nr. 222. l. a. kirjeldatud, korraldatud uurimine. Mis selle tagajärjed on, seda ei tea ma öelda, sest see on kohtuvõimude asi.

Selle kohta, mis „Päevalehes“ nr. 230 oli kirjutatud, võin öelda, et politsei on seda asja uurinud juba ilma selle kirjutuseta. Ja kui on süüdlased leitud, siis on nad vastutusele võetud. Nõnda et selles asjas tuleks selle faktiga rühkendada. (Vahelhüüe H. Martinson'i, tp poolt.) Ja vaadake, rkl. Martinson, ega Teie esimene kord neid asju ei ole ette toonud. Teie näete, et meie poliitiline politsei on sunnitud kõiksugu jutte ära kuulama, niisasti naeru- ja muigejutte, kui ka tõsiseid jutte. Selle jaoks see ametkond on loodud. Ja see on igatahes kindlustuseks, et kuritegelised kavatsused, tööd ja sammud valge ette tuuakse ja süüdlased vastutusele võetakse, kuna tühjad jutud tähele panemata jäävad. Sellega on kõigi kodanikkude julgeolek kindlustatud. Ja ma arvan, et see ametkond seda väärt on, et kõik kodanikud temast lugu peavad, temast head räägivad, aga mitte nii, nagu rkl. Martinson on heaks arvanud sellest ametkonnast rääkida, just kui lavastataks poliitilise politsei poolt mingisuguseid septsusi kodanikkude kimbutamiseks. Need süüdistused pean kõige kindlamal kujul tagasi tõrjuma. Niisuguseid samme astuda meie vabariigi ametnikkudel lubatud ei ole. Ka minu juhatusel olevas ametkonnas seda tehtud ei ole. Kui härra Martinson on põhjust leidnud rääkida üksikasjalikke juhtumisi Mihkalai'st ja teistest, siis märkasid, et tema räägib oma tuttavatest, kes nähtavasti temale, tema parteile ja selle ideedele truud ei ole ning midagi on välja kõnelenud. Kuid niisugusel juhtumisel tähendatakse, et ei ole

kohane pahas seltskonnas viibida. Valige omale parem seltskond ja Teil ei ole sugugi tarvis siin kaebusi ette kanda, nagu täna tegite. Et poliitiline politsei selles süüdi oleks, et Teie halvas seltskonnas viibite, seda ei saa kuidagi oletada. Ma võin siin ainult kaastundmust Teile avaldada, kuid muud midagi ma teha ei saa.

Juhataja **R. Penno**: Asun motiveeritud ülemineku-vormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Poolt on 21 häält, vastu 35, seega tagasi lükatud. Asun liht ülemineku-vormeli hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on liht ülemineku-vormel vastu võetud.

Vaheaeg kl. 12.05 min. — kl. 12.20 min.

7. Eesti-Vene rahulepingu põhjal Vabariigi Valitsusele üleantud väärt-paberite tagasiandmise seadus — III lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **V. Hasselblatt** (loeb): Eesti-Vene rahulepingu põhjal Vabariigi Valitsusele üleantud väärt-paberite tagasiandmise seadus.

A. Jõeäär (stp): Ma teen ettepaneku korra kohta — Eesti-Vene rahulepingu põhjal Vabariigi Valitsusele üleantud väärt-paberite tagasiandmise seaduse arutamine katkestada ja eelnõu päevakorrast ära võtta. Eelnõu on suure ulatuse ja tähtsusega ja praegune Vabariigi Valitsus ei ole tema kohta mõnes küsimuses seisukohta võtnud, ja isiklikult läbi rääkides härra Riigivanemaga arvas tema, et soovitav oleks, kui valitsus saaks mõne küsimuse kohta veel seisukohta võtta. Sellepärast tuleks eelnõu tänase Riigikogu koosoleku päevakorrast ära võtta.

A. Anderkopp (töer): Ma toetan seda ettepanekut ja seda juba sellepärast, et valitsuse ringkondis arvamine näib olevat, et seda küsimust veel kaaluda tahetakse. Siis tuleb valitsusele selleks ka võimalusi anda. Tegelikult ei ole ka sellest, kas meie selle seaduseelnõu kaks kolm päeva või nädal hiljem vastu võtame, suuri raskusi karta.

Selle ettepaneku poolt kõneledes tahan siia juurde veel ühe teise motiivi lisada. Need on küsimused, missugused rkl. Jõeäär on üles tõstnud selle küsimuse puhul oma erakonna häälekandjas, valitsuse ja minu, kui aruandja poole pööranud. Minule paistab kõigepealt, et see loomulik ei ole — ajalehtede kaudu pärida valitsuselt ja Riigikogu liikmelt seletust, kui küsimus ometi Riigikogu päevakorras seisab. Selleks on kõnetool siin olemas.

Kui aga sealpool nii tehakse, siis paistab, et neil teised motiivid selleks olemas on, ja need on: kartus kõneleda Riigikogus ja tahtmine vastutusest demagoogiat teha.

Tegelikult oli seal esitatud 3 küsimust, neist üks Vabariigi Valitsusele ja järgmine minule, mis mulle etteheiteid tegi selle kohta, kust minu arvamine on võetud, et Riigikogu ei tohi üht või teist seaduseelnõu arutada.

Esimese küsimuse peale vastab valitsus, teise kohta ütlen: härra Jõeäär ei mõista ise, mis ta küsib, sest ei keegi ega ei kuskil ole kõnelelud, et Riigikogu üht või teist seadust vastu võtta ei või. Ainult seaduse piirides, seaduslikul alusel ja õigustatud kujul tuleb seda teha. Kolmas küsimus härra Jõeääre poolt on üldirepõhimõtteline küsimus.

Mis puutub sellesse küsimusesse, siis võin tähendada, et minul siin enda seisukohta kaitsta ei tule, sest et härra Jõeääre seisukoht end kaitsta ei lase. Väliskomisjon võis ju oma juriidilistes kaalutlemistes eksida, aga siis oleks pidanud teatud motiivid ette tooma, mis näitavad, et ta eksinud on. Seda ei ole härra Jõeäär aga suutnud teha. Kuna aga küsimus nähtavasti palju vaidlusi tekitab, ja paistab, et valitsus veel kord asja kaaluda tahab, siis peab valitsusel võimalus olema ka kaaluda, siis on ka päris õige, kui temale selle võimaluse anname.

Aruandja **V. Hasselblatt** (lõpusõna): Muidugi teada võiks ühineda rkl. Jõeääre ettepanekuga — Vabariigi Valitsusele võimalus anda seda seaduseelnõu veel kaaluda, — seda enam, et see eelnõu Riigikogule esitati 1923. aastal. Sellega oleks võimalus praegusel valitsusel seda eelnõu kaaluda, samuti ka neid küsimusi, mis teda võiksid huvitada. Mina, kui aruandja, rkl. Jõeääre ettepanekuga ühineda ei saa, ja seadusel on kõikide rühmade, tööerakonnast kuni põllumeesteni, välja arvatud sotsiaaldemokraadid, nõusolek, missugune nõusolek ei ole tekkinud selle seaduseelnõu arutamise kestel, vaid üksikute rühmade sellekohaste eriotsuste näol.

Juhataja **R. Penno**: Hääletamisele tuleb rkl. Jõeääre korra kohta tehtud ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Seega on seaduseelnõu päevakorrast ära võetud.

8. Meremeeste Üldkomisjoni arukodu seadus — andja A. Tammann. III lugemisel. Seaduseelnõu võetakse nähtava enamusega muutmata vastu. (Vaata tekst pr. nr. 119 (2), veerg 56—66).

M. Martna (stp) (häälmot.): Austatud Riigikogu liikmed! Teatan, et mina meremeeste kodu seaduse poolt hääletada ei või. Minu äratundmise järgi ei paku see seadus madrustele tarvilikku kaitset.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu lõpühääletamisel vastu võetud.

9. Rahukohtu trahviseaduse § 29. muutmise seadus — I lugemisel. Üldkomisjoni aruandja **A. Jõeäär**: Lugupeetud rahvasaadikud! Rahukohtu trahviseaduse § 29. järgi karistatakse süüdlasi omavalitsuste ning valitsusvõimude sundmääruste täitmata jätmise ja vähem tähtsate korrarikkumiste eest, mille kohta seaduses kõrgemat karistust pole ette nähtud.

Vene ajal oli karistuse ülemmääraks 50 rbl. Revolutsiooni ajal aga suurendati sanktsiooni ajutise valitsuse määrusega 17. märtsist 1917. a. ning määrati vangistus kuni 6 kuuni, arest 3 kuuni, rahatrahv kuni 300 rublani.

Eesti ajutise valitsuse otsusega 14. detsembrist 1918. a. suurendati veelgi sanktsiooni: vangistus või arest kuni 1 aastani või rahatrahv kuni 30.000 margani. Sealjuures võib vangistust ja aresti rahatrahviga ühendada.

Normaalsetes oludes tundub sarnane karistus võrdlemisi väikeste süütegude eest rängana.

Kriminaalseadustiku eelnõu järgi kavatakse samalaadiliste üleastumiste eest karistuseks määrata arest mitte üle ühe kuu või rahatrahv mitte üle 10.000 marga. Et aga kriminaalseadustiku väljakuulutamise ja maksamahakkamisega hulk aega ära kulub, siis on tarvilik juba praegu seda paragrahvi muuta, sest tegelikult tuleb juhtumisi ette, kus väikeste määruste rikkumise eest määratakse vangistus või arest 3—6 kuud. Sellepärast leidis üldkomisjon otstarbekohaseks, ühineda käesoleva seaduseelnõuga, mille järgi karistatakse süüdlasi arestiga mitte üle ühe kuu või rahatrahviga mitte üle 10.000 marga. Panen ette, seaduseelnõu esimesel lugemisel vastu võtta.

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

10. Veejuhtmete korrashoiu seadus — I lugemisel. Maakomisjoni aruandja rkl. Vain on teatanud, et ta haiguse tõttu ei saa koosolekust osa võtta, sellepärast jääb käesolev päevakorra-punkt vahele.

11. Riigi tööstusettevõtete, ärikohtade ja viljapuu-aedade omanduseks andmise seadus — II lugemisel.

Maakomisjoni aruandja **J. Teetsov**: Riigikogu otsusega 6. detsembrist 1927. a. anti II lugemisel riigi tööstusettevõtete, ärikohtade ja viljapuu-aedade omanduseks andmise seaduse § 1 ja 6 maakomisjoni läbivaatamiseks rkl-te Teetsov'i ja Zimmerman'i parandus-ettepanekutega. § 1. kohta seadis komisjon üles kaks küsimust: 1) ümbruskonna maid üleujutavate vesiveskite väljaandmise korraldamise küsimus ja 2) kuidas jääb vesiveskite müügi korral veejõududega. Komisjon neid küsimusi arutades leidis, et vesiveskite väljaandmise küsimus tuleks lahendada järgmiselt: veejõul töötava ettevõtte võib käesoleva seaduse alusel müügile määrata, kui paisutamise tagajärjel tekkinud kahju ei ületa paisutamise saadavat tulu. Edasi otsustas komisjon veejõudude kohta, et need ei kuulu müügile ning et ettevõttele vajalik veejõud antakse maakoha omandajale tasuta tarvitada. Peale selle võeti § 1. juures ette järgmine parandus: esimeses reas sõna järele „korras“ võeti vahele sõnad: „väljaspool linnade ja alevite administratiiv-piire asuvast“. See parandus leiti tarvilik olevat selgitavas mõttes, kuna linna ja alevite administratiiv-piirides sünnib maade väljaandmine teise eriseaduse alusel.

§ 6. kohta oli rkl. Zimmerman'ilt esitatud parandus, mille järgi hindamise juhtnööride kinnitamine pidi sündima riigikontrolli nõusolekul, kuid maakomisjon tegi seal vastava paranduse selles mõttes, et need juhtnöörid kinnitab Vabariigi Valitsuse erimääruste alusel, ja et nende juhtnööride läbivaatamisest ja kinnitamisest võtab riigikontrolör niikuinii osa, sellepärast ei leitud tarvilikuks nimetatud parandus-ettepanekut paragrahvi võtta. Maakomisjon võttis § 1. vastu järgmiselt:

„§ 1. Riigimaade planeerimise korras väljaspool linnade ja alevite administratiiv-piire asuvast riiklikust maatagavarast tööstuslikuks ja kaubanduslikuks otstarbeks ning viljapuu-aedadena eraldatud maakohad, mis Vabariigi Valitsuse poolt müügile määratakse, antakse ühes päraldistega omanduseks käesolevas seaduses ettenähtud korras ja alustel. Põllutöeministeriumil on õigus eraldatud maakohti enne müüki uuesti ümber planeerida vastavalt ettevõtte tehnilistele nõuetele.“

Veejõul töötavat ettevõtet võib käesoleva seaduse alusel müügile määrata, kui paisutuse tagajärjel tekkinud kahjud ei ületa paisutusest saadavat tulu.

Veejõud ei kuulu müügile. Ettevõttele vajalik veejõud antakse maakoha omandajale tasuta tarvitada.

Maakohad, mis oma tööstusliku või kaubandusliku iseloomu on kaotanud, antakse tarvitamiseks maaseaduse § 15. lit. a alusel.“

Komisjoni nimel teen ettepaneku, see paragrahv vastu võtta.

12. Riigikogu järgmise koosoleku aja ja päevakorra määramine.

Sekretär **M. Juhkam** (korra kohta): Teen ettepaneku, pidada järgmine Riigikogu koosolek reedel, 27. skp., kell 5 p. l. (Päevakord prot. nr. 121/4.)

Juhataja **R. Penno**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

13. Riigi tööstusettevõtete, ärikohtade ja viljapuuadade omanduseks andmise seadus — II lugemisel. (Punkt 11. järg.)

J. Teetsov (põl): Lugupeetud Riigikoguliikmed! Siin on § 1. juurde maakomisjoni poolt sisse võetud teine lõige järgmiselt: „Veejõul töötavat ettevõtete võib käesoleva seaduse alusel müügile määrata, kui paisutuse tagajärjel tekkinud kahjud ei ületa paisutusest saadavat tulu.“

Siin on peaaesjalikult küsitav see tulu kindlaksmääramine ja kuidas üldse tuleb sellega arvestada, sest tulukuse kindlakstegemine on väga laialdane mõiste ja ei ole küllalt selge. Niisugusel korral on raske näiteks ühe vesiveski asjus seisukohale jõuda, kas seda likvideerida või mitte, ja tihti sünnitab see pais ümbruskonna maadele suurt kahju. Sellepärast tuleks § 1. teine lõige selgemini redigeerida, mille kohta esitan järgmise ettepaneku: „Veejõul töötavat ettevõtet võib käesoleva seaduse alusel müügile määrata, kui veepaisutus ei takista suuremate maaparandustööde läbiviimist ja ei sünnita ümbruskonna maade soostumist.“

Selle parandusega on teine lõige selgemini väljendatud ja lahendab küsimuse vesiveskite väljaandmise juures.

A. Schulbach (töer): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kuna komisjoni aruandja oma iseseisva redaktsiooniga on esinenud, on loomulik, et keegi komisjoni liikmetest peab kaitsma seda redaktsiooni, mille komisjon on vastu võtnud.

Komisjonis oli kaalumisel ka see redaktsioon, mille rkl. Teetsov esitas, ja komisjon

leidis, et see ei ole vastuvõetav, sest et see ei lahehda kõiki neid juhtumisi, mis komisjoni poolt esitatud § 1. ette nähtud. Komisjon arvas, et tuleb veepaisutamise lubamise juures kaalule panna ühelt poolt see tulu, mis paisutus anda võib, ja teiselt poolt kõik see kahhi, mis paisutuse läbi võib tekkida, ja siis võrrelda, mis on suurem, kas tulu või kahhi. Kui kasu on suurem, siis võib paisutust lubada, kui aga kahhi on suurem, siis ei või kuidagi viisi paisutust lubada. Härra Teetsov'i poolt ette pandud redaktsioon ei taha aga kõiki neid kahje arvesse võtta, mis paisutus võib sünnitada, vaid võtab arvesse ainult kaks juhtumist.

Ta parandus räägib: „Kui veepaisutus ei takista suuremate maaparandustööde läbiviimist“. Seda mõõdupuud, missugune on suurem maaparandustöö ja missugune on väiksem, on raske kindlaks teha. Teiselt poolt ütleb härra Teetsov'i parandus: „...ja ei sünnita ümbruskonna maade soostumist“. Tõepoolest võib teatud osa aastast maa vee all olla ja paisutus seal suuri kahje sünnitada, ilma et maa soostuks. Maa kuivab küll suve jooksul ära, aga kui ta näiteks seemendamise ajal vee all seisab, on kahhi ikkagi suur.

Komisjoni suurem enamus jõudis arvamisega, et need kaks üksikut juhtumist, mis Teetsov'i parandus ette näeb, ei lahehda kogu küsimust. Väga palju võib olla niisuguseid juhtumisi, kus paisutus teeb ümbruskonna maale kahju, mis aga nende kahe juhtumise alla ei käi. Sellepärast leidis komisjon tarviliku olema vastu võtta üldisema redaktsiooni niisugusel kujul, nagu ta on esitatud. Komisjoni enamuse poolt soovitaksin küll, et Riigikogu vastu võtaks komisjoni poolt ette pandud redaktsiooni.

Juhataja **R. Penno**: Hääletamisele tuleb rkl. Teetsov'i ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Hääletamisele tuleb § 1 komisjoni poolt ette pandud kujul. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on § 1 vastu võetud.

§ 6 võetakse nähtava enamusega muutmata vastu.

§ 6. Käesoleva seaduse § 1. tähendatud kinnisvarade alushind enampakumiseks määratakse põllutöoministeriumi korraldusel. Kinnisvara maapinna hind arvatakse riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omanduseks andmise seaduse § 7. esimese ja teise lõike alusel.

Kinnisvara päraldiste väärtus määratakse kindlaks Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud erimääruste alusel. Arvestades majanduslikke tingimusi ja soodustusi, võib kinnisvara hinda suurendada Vabariigi Valitsuse poolt määratud alustel.

Juhataja **R. Penno**: Päevakord on läbi. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 13.20 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **R. Penno**.

Abisekretär **J. Piiskar**.